

Michał A. Piegzik
Uniwersytet Wrocławski

Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych w japońskim prawie cywilnym

Legal capacity and capacity to perform acts in law in Japanese civil law

権利能力と行為能力は日本民法における

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest przedstawienie zagadnienia zdolności prawnej oraz zdolności do czynności prawnych osób fizycznych i prawnych w japońskim prawie cywilnym. Pomimo wpływu ponad 100 lat od przyjęcia japońskiego kodeksu cywilnego (jap. Mimpō) oraz uchwalenia w ostatnich dwóch dekadach istotnych nowelizacji temat ten nie został szerzej opracowany przez polskich i zagranicznych badaczy. Japońskie prawo cywilne, wywodzące się w znacznej mierze z XIX-wiecznego pruskiego BGB, wzbogacone o wzorce francuskie, po drugiej wojnie światowej przeszło kilkakrotnie gruntowną reformę, polegającą na implementowaniu anglosaskich zasad ustrojowych oraz redefinicji zdolności do czynności prawnych osób upośledzonych psychicznie, jak również osób prawnych i fundacji. Choć współcześnie normy zawarte w Mimpō dotyczące zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej odpowiadają wszelkim wymaganiom demokratycznego państwa prawa oraz w wielu miejscach przypominają uregulowania przyjęte w polskim kodeksie cywilnym, zauważalne są pewne cechy, które stanowią o wyjątkowości japońskiego ustawodawstwa w tej materii.

Słowa kluczowe

Japońskie prawo cywilne, Mimpō, zdolność prawna w japońskim prawie cywilnym, zdolność do czynności prawnych w japońskim prawie cywilnym.

Abstract

The main goal of this article is to present the issue of legal capacity and legal capacity of natural persons and juridical persons in Japanese civil law. Although the Japanese Civil Code (jap. Mimpō) was adopted more than 100 years ago and significant amendment were passed in the last two decades, this subject has not been widely examined by Polish and foreign researchers. Japanese civil law, derived largely from the nineteenth-century Prussian BGB, enriched with basic French rules, underwent profound reforms after World War II, such as the implementation of Anglo-Saxon political principles and the redefinition of the legal capacity of people with the intellectual disability as well as legal persons and foundations. Although the current standards in Mimpō concerning legal capacity and the capacity to perform actions meet all the requirements of a democratic state of law and in many fields it is similar to the Polish Civil Code, some features constitute the uniqueness of Japanese legislation in this area.

Keywords

Japanese civil law, Mimpō, legal capacity in Japanese civil law, capacity to perform acts in Japanese civil law.

1. Wstęp

Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych to kluczowe elementy prawa cywilnego. Ich znaczenie podkreśla fakt, iż w różnych systemach prawa zawarte są w początkowych rozdziałach kodeksów i stanowią fundamentalne określenie podmiotów prawa oraz zakresu czynności prawnych regulowanych przez dalsze przepisy. Konstrukcja zdolności prawnej, definiowana przez polską doktrynę jako zdolność do bycia podmiotem praw i obowiązków, a więc podleganiu normom obowiązującego prawa, w sposób naturalny łączona jest ze zdolnością do czynności prawnych, czyli samodzielnym kształtowaniem swojej sytuacji prawnej. Poprzez kształtowanie sytuacji prawnej możemy ściśle rozumieć dokonywanie we własnym imieniu czynności prawnych, a zatem przyjmowania i składania oświadczeń woli, których celem jest wywołanie powstania, zmiany lub ustania stosunku prawnego¹.

Celem niniejszej pracy jest przedstawienie zagadnień zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej w japońskim prawie cywilnym. Obie konstrukcje, mające swoje korzenie w myśli prawnej państw europejskich, zostały zaimplementowane do japońskiego systemu prawa na podstawie Aktu normatywnego Nr 98 w dniu 24 kwietnia 29 roku ery Meiji (1896 roku) uchwalającego Kodeks cywilny (jap. Mimpō), który w całości wszedł w życie w dniu 16 lipca 1898 roku². Pomimo tego, iż zagadnienia zdolności prawnej osób prawnych oraz zdolności do czynności prawnych osób fizycznych były w ciągu ostatnich 70 lat kilkukrotnie nowelizowane, istniejąca od 2006 roku regulacja zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnych nie doczekały się szerszej analizy w języku polskim oraz angielskim³.

2. Zdolność prawna osób fizycznych

2.1. Koncepcja oraz ramy czasowe zdolności prawnej osób fizycznych

Zdolność prawna osób fizycznych opisana jest w Księdze I: Część ogólna (jap. *Sōsoku*), Rozdziale drugim: Osoba (jap. *Hito*), Sekcji pierwszej: Zdolność prawna (jap. *Kenri nōryoku*) Kodeksu cywilnego. Sam termin zdolność prawna został zaimplementowany do japońskiego

¹ Z. Radwański, A. Olejniczak, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2011, s. 140.

² 民法 明治二十九年四月二十七日法律第八十九号 (Mimpō Meiji Nijūkyūnen Shigatsu Nijūnananichi Hōritsu Dai 89-Go, pl. Kodeks cywilny z dnia 24 kwietnia 29 roku ery Meiji, akt prawny nr 89), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/M29/M29HO089.html> [dostęp: 23.11.2015].

³ Większość zmian w japońskim prawie cywilnym miała miejsce po zakończeniu II wojny światowej pod wpływem nacisków amerykańskich władz okupacyjnych. W celu zagwarantowania demokratycznych stosunków pomiędzy małżonkami oraz poszanowania równości płci w 1947 roku wraz z wejściem w życie nowej Konstytucji Japonii (jap. Kempō) doszło do nowelizacji japońskiego prawa rodzinnego i spadkowego, które zostały oznaczone odpowiednio jako czwarta i piąta księga Kodeksu cywilnego. Zob. J.W. Dower, *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*, New York 2000, s. 346–399; Saibansho shokuin sōgō kenshūjo, *Shinzoku Hō Sōzoku Hō Kōgian* (pl. *Zarys wykładów z prawa rodzinnego oraz prawa spadkowego*), Tōkyō 2013, s. 1–2. Ostatnia większa nowelizacja dotycząca zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej miała miejsce w Japonii w 2006 roku.

porządku prawnego z uchwalonego, lecz ciągle nieobowiązującego wówczas w Niemczech BGB (niem. Rechtsfähigkeit)⁴. Pomimo przyjęcia niemieckiej koncepcji ścisłego rozgraniczenia obu pojęć konstrukcja zdolności prawnej w Mimpō, szczególnie w odniesieniu do cudzoziemców, zawiera w sobie elementy uznane przez polską doktrynę prawniczą za zdolność do czynności prawnych.

Na podstawie art. 3 Mimpō początkiem zdolności do czynności prawnych są narodziny człowieka. Zgodnie z teorią uniwersalnej podmiotowości przysługuje ona, co do zasady, każdemu człowiekowi⁵, który w trakcie życia nabywa swoje indywidualne cechy, takie jak np. imię i nazwisko. W nawiązaniu do norm konstytucyjnych oraz traktatów międzynarodowych zauważalne jest połączenie koncepcji człowieka jako osoby naturalnej oraz człowieka jako osoby fizycznej opisanej przez przepisy prawa⁶.

Na podstawie filozoficzno-etycznego założenia za człowieka uważane jest również nienarodzone jeszcze dziecko, które w europejskiej terminologii prawnej określane jest łacińskim terminem *nasciturus* (jap. *taiji*). Według japońskiego prawa cywilnego *taiji* może być podmiotem praw i obowiązków niektórych praw pod warunkiem, iż przyjdzie na świat żywy. Na podstawie art. 721 Mimpō każdy człowiek może żądać odszkodowania za bezprawnie wyrządzoną szkodę podczas życia płodowego⁷, na podstawie art. 886 nienarodzone jeszcze dziecko może odziedziczyć spadek pod warunkiem, iż przyjdzie na świat żywe, zaś na podstawie art. 965 zapis testamentowy może zostać ustanowiony na *taiji* pod warunkiem spełnienia przesłanek z art. 886.

Koniec zdolności prawnej osoby fizycznej – choć podobnie jak w polskim prawie nie zostało to nigdzie wyrażone wprost⁸ – wiąże się w japońskim prawie cywilnym z jej śmiercią. W związku z problemem ustawowego uregulowania pojęcia oraz chwili śmierci postawę do uznania człowieka za zmarłego, zgodnie z odwołaniem się do wiedzy medycznej, stanowi trwałe i nieodwracalne ustanie czynności mózgu, tj. „śmierć mózgu”, którą stwierdzili specjaliści z odpowiednich dziedzin medycyny przy uwzględnieniu aktualnej wiedzy medycznej o śmierci określonej osoby⁹. W przypadku osób zagnionych, u których nie da się stwierdzić wystąpienia zdarzenia śmierci, stosowany jest

⁴ Bürgerliches Gesetzbuch, <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html#BJNR001950896BJNG000202377> [dostęp: 30.11.2015].

⁵ H. Oda, *Japanese Law*, New York 2009, s. 122.

⁶ T. Uchida, *Mimpō I: Sōsoku Bukken Sōron* (pl. *Prawo cywilne I: Generalne komentarze do części ogólnej*), Tōkyō 2008, s. 92; K. Ōmi, *Mimpō Kōgi (I): Mimpō Sōsoku* (pl. *Wykłady z prawa cywilnego I: Kodeks cywilny część ogólna*), Tōkyō 2012, s. 36.

⁷ Konstrukcja odszkodowania za szkody wyrządzone podczas życia płodowego szerzej została przedstawiona w: K. Ōmi, *op. cit.*, s. 37.

⁸ M. Safjan (red.), *Prawo cywilne – część ogólna. System Prawa Prywatnego. t. 1*, Warszawa 2012, s. 1064.

⁹ M. Safjan (red.), *op. cit.*; S. Wakatsuma, *Shintei Mimpō Sōsoku: Mimpō Kōgi I* (pl. *Najnowsze zmiany w części ogólnej Kodeksu cywilnego: Wykład z prawa cywilnego I*), Tōkyō 1965, s. 53.

art. 30 i 31 Mimpō. Jeżeli przez siedem lat nie wiadomo, czy dana osoba żyje, sąd rodzinny może uznać ją za zaginioną na wniosek zainteresowanego. Artykuł 30 ust. 1 nie precyzuje momentu, od którego rozpoczyna się siedmioletni termin konieczny do sądowego uznania za zaginionego. Należy domniemywać zatem, iż jego początkiem jest data ostatniej udokumentowanej informacji o życiu osoby zaginionej. W podobny sposób regulowana jest kwestia osób, które zginęły na wojnie lub znajdowały się na pokładzie statku morskiego albo powietrznego, który później zatonął bądź w jakikolwiek inny sposób został narażony na niebezpieczeństwo mogące skutkować śmiercią jego pasażerów. Nad postawie art. 30 ust. 2 sąd może uznać osobę za zaginioną najwcześniej rok po zakończeniu wojny, zatonięciu lub katastrofie statku albo ustaniu zagrożenia narażającego życie jego pasażerów. Artykuł 31 ze skutkiem sądowego uznania za zaginionego wiąże uznanie za zmarłego.

Konstrukcja prawna sądowego uznania za zmarłego pozostaje domniemaniem wzruszalnym. Artykuł 32 ust. 2 stanowi, iż jeżeli po wydaniu stosownego orzeczenia przez sąd okaże się, że istnieje jakikolwiek dowód, iż osoba, której dotyczy uznanie za zmarłego, jest żywa albo umarła w innym czasie, sąd rodzinny musi uchylić wcześniejsze orzeczenie na wniosek zaginionego lub osoby zainteresowanej. Zdanie drugie art. 32 ust. 2, rozwiązując wieloletnie spory, potwierdza, iż uchylenie orzeczenia nie wpływa na ważność czynności prawnych, które zostały podjęte w okresie od sądowego uznania za zmarłego aż do jego uchylecia. Jednakże na mocy art. 32 ust. 2 każdy, kto nabył własność po osobie uznanej za zmarłą, traci do niej prawo wraz z uchYLENIEM przez sąd orzeczenia. Zwrot własności przez nowego właściciela ograniczony jest jednak do majątku, którego nabycie faktycznie można uznać za wzbogacenie się dzięki osobie uznanej za zaginioną.

Ostatnia okoliczność związana z końcem zdolności prawnej osoby fizycznej zawarta jest w art. 32–2, który stanowi, iż jeżeli kilka osób utraciło życie i nie da się ustalić kolejności ich śmierci, domniemywa się, że zmarły one jednocześnie.

2.2. Zdolność prawna cudzoziemców

Choć zdolność prawna przyznawana jest przez Mimpō bez wyjątku każdemu człowiekowi, *lex specialis* stanowi art. 3 ust. 2, który zezwala obcokrajowcom na korzystanie z prywatnych praw pod warunkiem, że nie są one ograniczone przez obowiązujące akty prawne, inne regulacje oraz traktaty międzynarodowe. W niektórych przypadkach japońskie prawo odstępuje od równego traktowania obywateli Cesarstwa Japonii oraz cudzoziemców na rzecz zasady wzajemności. Prawo o odpowiedzialności odszkodowawczej państwa za wyrządzone szkody (jap. Kokka Baishō-hō) w art. 6 zastrzega, iż stosuje się jego przepisy wobec cudzo-

ziemca, która poniósł szkodę wskutek działalności państwa japońskiego, jeżeli państwo cudzoziemca gwarantuje obywatelom Japonii identyczne prawo¹⁰.

W japońskim systemie prawa istnieją również przepisy, które zabraniają cudzoziemcom nabywania określonych praw, ograniczając w ten sposób zdolność prawną osób pochodzących spoza Japonii. Prawo o międzynarodowej wymianie oraz handlu (jap. Gaikoku Kawase Oyobi Gaikoku Bōeki Hō) uniemożliwia nabycie udziałów w przedsiębiorstwach energetycznych przez zagraniczny fundusz inwestycyjny¹¹. Podobne ograniczenia zdolności do bycia podmiotem praw przewiduje przestarzała już ustawa o prawie cudzoziemców w stosunku do ziemi (jap. Gaikokujin Tochi Hō), która również w art. 1 stosuje zasadę wzajemności oraz w art. 4 pozwala cesarzowi zabronić cudzoziemcom nabycia prawa własności ziemi na obszarze, który został oznaczony jako ważny z punktu widzenia obronności i bezpieczeństwa kraju¹². Zakaz ten nie był jednakże stosowany w praktyce od czasów drugiej wojny światowej, zaś po ponad dwuletniej dyskusji w japońskim parlamencie 15 października 2010 roku premier Kan Naoto wydał oficjalne oświadczenie, w którym stwierdzał, iż „Jest to obecnie martwy przepis prawa i do jego ponownego stosowania potrzebna jest nowa rządowa regulacja”¹³.

Ostatnie, najliczniej występujące w aktach prawnych ograniczenie zdolności prawnej wobec cudzoziemców w Japonii, wiąże się z prawem własności intelektualnej. Normy ograniczające nabycie własności znajdują się między innymi w art. 25 Prawa patentowego (jap. Tokkyo Hō)¹⁴, art. 55 ust. 3 Prawa o wzorach użytkowych (jap. Jitsuyō Shin’an Hō)¹⁵, art. 68

¹⁰ 国家賠償法, 昭和22年10月27日法律第125号 (Kokkai Baishō-hō, Shōwa Nijūnen Jūgatsu Nijūnananichi Hōritsu Dai 125 Go, pl. Prawo o odpowiedzialności odszkodowawczej państwa za wyrządzone szkody z dnia 27 października 22 roku ery Shōwa, akt prawny nr 125), <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=2640> [dostęp: 30.11.2015].

¹¹ 外国為替及び外国貿易法 昭和二十四年十二月一日法律第二百二十八号 (Gaikoku Kawase Oyobi Gaikoku Bōeki Hō Shōwa Nijūyon’nen Jūnigatsu Tsuitachi Hōritsu Dai 228 Go, pl. Prawo o międzynarodowej wymianie oraz handlu z dnia 1 grudnia 24 roku ery Shōwa, akt normatywny nr 228) <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S24/S24HO228.html> [dostęp: 30.11.2015]

¹² 外國人土地法 大正十四年四月一日法律第四十二号 (Gaikokujin Tochi Hō Taishō Jūyon’nen Shigatsu Tsuitachi Hōritsu Dai 412 Go, pl. ustawa o prawie cudzoziemców w stosunku do ziemi z dnia 1 kwietnia 14 roku ery Taishō, akt normatywny nr 412), <https://ja.wikisource.org/wiki/外國人土地法> [dostęp: 30.11.2015].

¹³ <http://www.asahi.com/special/minshu/TKY201010260182.html> [dostęp: 12.12.2015].

¹⁴ 特許法 昭和三十四年四月十三日法律第二百一十一号 (Tokkyo Hō Shōwa Sanjūyon’nen Shigatsu Jūsan’nichi Hōritsu Dai 121 Go, Prawo patentowe z dnia 13 kwietnia 34 roku ery Shōwa, akt normatywny nr 121), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S34/S34HO121.html> [dostęp 30.11.2015].

¹⁵ 実用新案法 昭和三十四年四月十三日法律第二百二十三号 (Jitsuyō Shin’an Hō Shōwa Sanjūyon’nen Shigatsu Jūsan’nichi Hōritsu Dai 123 Go, pl. Prawo o wzorach użytkowych z dnia 13 kwietnia 34 roku ery Shōwa, akt normatywny nr 123), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S34/S34HO123.html> [dostęp: 24.11.2015].

ust. 3 Prawa wzorów przemysłowych (jap. Ishō Hō)¹⁶, a także art. 77 ust. 3 Prawa znaków towarowych (jap. Shōhyō Hō)¹⁷.

2.3. Podsumowanie zagadnienia zdolności prawnej osób fizycznych

Rozwiązania przyjęte przez Mimpō w zakresie zdolności prawnej osób fizycznych nie odbiegają w znaczący sposób od uregulowań w państwach europejskich. Zdolność prawna przyznawana jest bez wyjątku wszystkim ludziom. Jej początek i koniec wyznaczony jest przez narodziny i śmierć człowieka, a ponadto regulowana jest ona szczególnymi przepisami dotyczącymi ochrony interesu prawnego *nasciturusa* oraz domniemań związanych z zaginięciem osoby. O tym, iż konstrukcja sądowego uznania za zmarłego oraz możliwość jej uchylenia stanowią istotną regulację na gruncie prawa cywilnego, świadczą corocznie publikowane rządowe statystyki. Według danych liczba zgłoszonych zaginięć w 2006 roku wyniosła 2470 osób, podczas gdy japońskie sądy uchyliły 1951 wcześniejszych orzeczeń o zaginięciu¹⁸.

W przypadku cudzoziemców japońskie prawo cywilne również przyznaje im zdolność prawną, lecz zakłada pewne odstępstwa od tej reguły, które zawarte są w innych aktach prawnych, uregulowaniach oraz umowach międzynarodowych. Pod tym względem Mimpō odchodzi od rozumienia zdolności prawnej jako praw podmiotowych przyznanych każdemu człowiekowi na rzecz szczegółowych regulacji. Ograniczenie lub zakaz bycia podmiotem określonych praw wynika z potrzeby zagwarantowania Japończykom identycznych praw na świecie oraz z tradycji historycznej Cesarstwa Japonii. Pamięć o izolacjonizmie ery Edo oraz agresywnej polityce mocarstw kolonialnych w Azji Wschodniej w XIX i XX wieku sprawiły, iż pomimo wielu zmian społecznych Japończycy pozostają zamkniętym i broniącym swoich interesów narodem.

3. Zdolność do czynności prawnych osób fizycznych

3.1. Opieka, kuratela oraz pomoc

Obowiązujące obecnie w Japonii prawo znacznie odbiega od pierwotnych norm Mimpō, które w celu określenia pełnej zdolności do czynności prawnych wprowadzały pojęcia „nieporadnego” oraz „quasi-nieporadnego” na określenie osób, które nie posiadały prawa do samodzielnego kształtowania stosunków prawnych. Do pierwszej katego-

¹⁶ 意匠法 昭和三十四年四月十三日法律第百二十五号 (Ishō Hō Shōwa Sanjūyon'nen Shigatsu Jūsan'ichi Hōritsu Dai 125 Go, pl. Prawo wzorów przemysłowych z dnia 13 kwietnia 34 roku ery Shōwa, akt normatywny nr 125), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S34/S34HO125.html> [dostęp: 30.11.2015].

¹⁷ 商標法 昭和三十四年四月十三日法律第百二十七号 (Shōhyō Hō Shōwa Sanjūyon'nen Shigatsu Jūsan'ichi Hōritsu Dai 127 Go, pl. Prawo znaków towarowych z dnia 13 kwietnia 34 roku ery Shōwa, akt normatywny nr 127), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S34/S34HO127.html> [dostęp 24.11.2015].

¹⁸ T. Uchida, *op. cit.*, s. 95.

rii zaliczały się między innymi kobiety znajdujące się pod władzą męża, zaś do drugiej ludzie niewidomi, głuchoniemi oraz psychicznie chorzy. Wraz z demokratyzacją ustroju oraz życia społecznego system „nieporadnych” oraz „quasi-nieporadnych” został zarzucony odpowiednio w 1947 oraz 1979 roku¹⁹. Nie bez znaczenia dla przeprowadzania obu reform był międzynarodowy ruch szerzący pogląd o konieczności troszczenia się przez państwo o osoby niepełnosprawne i upośledzone umysłowo, a także odnotowany w 1970 roku w Japonii proces starzenia się społeczeństwa²⁰.

W 1999 roku, wskutek zwycięstwa ideologii głoszącej prawo do samostanowienia o własnym losie, określenie osoby nieporadnej zostało całkowicie usunięte z japońskiego prawa cywilnego. Miejsce dotychczasowych regulacji zajął nowy system ustanawiający instytucję opieki (jap. *kōken*), kurateli (jap. *hihosanin*) oraz pomocy (jap. *hojō*)²¹. Osoby fizyczne zostały podzielone na dwie grupy – posiadające pełną zdolność do czynności prawnych lub ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Obecnie pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się w dniu ukończenia dwudziestego roku życia (art. 3 Mimpō) lub przed dwudziestym rokiem życia poprzez zawarcie małżeństwa (art. 753), co stanowi systemową fikcję prawną²². Osobami posiadającymi ograniczoną zdolność do czynności prawnych pozostają niepełnoletni, dorośli posiadający sądowo przydzielonego opiekuna lub pomocnika oraz osoby znajdujące się pod opieką kuratora.

Na podstawie art. 7 o stwierdzeniu konieczności ustanowienia opieki orzeka sąd rodzinny na wniosek osoby, której postępowanie dotyczy, jej małżonka lub małżonki, członków rodziny do czwartego stopnia pokrewieństwa, opiekuna nieletniego, przełożonego opiekuna nieletniego, kuratora, przełożonego kuratora, pomocnika przy osobie, przełożonego pomocnika przy osobie oraz prokuratora. Przesłanką umożliwiającą ustanowienie opieki jest nieustępująca choroba psychiczna, która charakteryzowana jest jako „brak zdolności odróżniania dobrych od złych rzeczy”. Orzeczenie sądu o stwierdzeniu obowiązku powstania opieki stanowi podstawę do przydzielenia dorosłego opiekuna (jap. *seinen kōken nin*). Jeżeli przyczyna ujęta w art. 7 przestanie istnieć, sąd rodzinny na wniosek podmiotów wymienionych w art. 10 ma obowiązek cofnięcia swojego orzeczenia.

Podmioty wymienione w art. 7 i 10 zostały również upoważnione do złożenia wniosku do sądu rodzinnego w sprawie orzeczenia obowiązku powstania kurateli. Różnica pomiędzy kuratelą a opieką wyrażona jest w art. 11, który stwierdza, iż kuratela

¹⁹ H. Oda, *op. cit.*, s. 123.

²⁰ K. Ōmi, *op. cit.*, s. 45.

²¹ 後見登記等に関する法律 平成十一年十二月八日法律第百五十二号 (Kōken Tōki nado ni Kansuru Hōritsu Heisei Jūichinen Jūnigatsu Yokka Hōritsu Dai 149 Go, pl. Prawo rejestracji opiekunów z dnia 8 grudnia 11 roku ery Heisei, akt normatywny nr 149), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H11/H11HO152.html> [dostęp: 30.11.2015].

²² K. Ōmi, *op. cit.*, s. 49.

może zostać ustanowiona w stosunku do osoby skrajnie nieodróżniającej rzeczy dobrych od złych z powodu choroby psychicznej. Kodeks nie podaje kryteriów odróżnienia natężenia choroby psychicznej, należy zatem domniemywać, iż kuratela pozostaje instytucją wykorzystywaną w skrajnych przypadkach po zasięgnięciu opinii lekarza biegłego. Kuratela nie może zostać ustanowiona w stosunku do osoby, która posiada sądownie przydzielonego opiekuna. Podstawę do przydzielenia kuratora (jap. *hosanin*) stanowi na mocy art. 12 orzeczenie sądu o stwierdzeniu obowiązku powstania kurateli. Jeżeli przyczyna ujęta w art. 11 przestanie istnieć, sąd rodzinny na wniosek podmiotów wymienionych w art. 14 ust. 1 ma obowiązek cofnięcia orzeczenia. W przypadku gdy wnioskodawcą jest osoba znajdująca się pod kuratelą, sąd na podstawie art. 14 ust. 2 może fakultatywnie uchylić orzeczenie w całości lub w części.

Obok opieki i kurateli Mimpō wyróżnia jeszcze instytucję pomocy przewidzianą dla osób, których choroba psychiczna nie jest ciągła i nieuleczalna. Pomoc – w zamierzeniu twórców ostatniej reformy – ma stanowić łagodniejszą formę opieki. O jej ustanowienie przez sąd rodzinny mogą wnioskować podmioty wskazane w art. 15 ust. 1. Jeżeli wniosek został złożony przez osobę, której postępowanie nie dotyczy, do dalszego biegu potrzebna jest zgoda osoby zainteresowanej. Pomoc nie może zostać ustanowiona w stosunku do osoby, która posiada sądownie przydzielonego opiekuna albo kuratora. Podstawę do przydzielenia pomocnika (jap. *hojōnin*) stanowi na mocy art. 16 orzeczenie sądu o stwierdzeniu obowiązku ustanowienia pomocy. Jeżeli przyczyna ujęta w art. 15 ust. 1 przestanie istnieć lub zaistnieje zdarzenie zawarte w art. 876–9, sąd rodzinny na wniosek podmiotów wymienionych w art. 18 ust. 1 ma obowiązek cofnięcia orzeczenia o ustanowieniu pomocy²³. W przypadku gdy wnioskodawcą jest osoba posiadająca pomocnika, sąd na podstawie art. 18 ust. 2 może fakultatywnie uchylić orzeczenie w całości lub w części.

3.2. Treść zdolności do czynności prawnych

Na podstawie art. 4 Mimpō pełną zdolność do czynności prawnych nabywa się w dniu ukończenia dwudziestego roku życia. Pełna zdolność do czynności prawnych oznacza nieskrępowaną możliwość kształtowania swojej sytuacji prawnej, która może polegać między innymi na zaciąganiu zobowiązań lub zawiązaniu stosunku pracy. Kodeks nie różnicuje pełnej zdolności do czynności prawnych ze względu na płeć lub określony wiek. Nie ma również znaczenia, czy dokonywana czynność jest korzystna, gdyż w myśl teorii o samostanowieniu każdy człowiek ma prawo do samodzielnego decydowania o własnym losie, a jego wybory stanowią przemyślane i racjonalne działania.

²³ T. Kawai, *Mimpō Nyūmon* (pl. *Wprowadzenie do prawa cywilnego*), Tōkyō 2012, s. 17.

Osoba niepełnoletnia do wykonania czynności prawnej potrzebuje zgody swojego ustawowego opiekuna. Ograniczenie to nie obowiązuje w stosunku do umów zawieranych w drobnych bieżących sprawach życia codziennego. Artykuł 5 ust. 2 zatrzega jednocześnie, iż umowy te mogą zostać odwołane przez opiekuna w celu ochrony niepełnoletniego przed ich niekorzystnymi skutkami. Opiekun może również wydzielić część majątku do swobodnego zarządu przez niepełnoletniego, lecz w razie ustalenia zakresu oraz celu dysponowania wydzieloną częścią majątku niepełnoletni związany jest wyznaczonymi granicami. Artykuł 6 ust. 1 stanowi ponadto, iż niepełnoletni, który posiada zgodę na prowadzenie jednej lub więcej firm, powinien mieć taką samą zdolność do czynności prawnych w zakresie obowiązków służbowych jak osoba pełnoletnia. Jeżeli jednak niepełnoletni nie jest w stanie z jakichkolwiek przyczyn prowadzić firmy lub firm, jego opiekun może cofnąć lub ograniczyć zgodę na prowadzenie przedsiębiorstwa z zachowaniem przepisów księgi czwartej kodeksu.

Zdolność do czynności prawnych osoby będącej pod opieką znajduje swoje ograniczenie w art. 9, który stanowi, iż czynności prawne przez nią podjęte mogą zostać odwołane przez opiekuna. Ten sam przepis ogranicza jednakże kontrolę opiekuna, który nie może odwołać czynności podjętej w sprawach życia codziennego, np. takich jak zakup sprzętu domowego czy artykułów spożywczych. W założeniu japońskiego pracodawcy opieka stanowi instytucję nadzoru w sprawach większej rangi, a nie środek służący do całkowitej kontroli osoby ubezwłasnowolnionej.

Zakres czynności prawnych, które wymagają od osoby znajdującej się pod kuratelą zgody jego ustawowego kuratora zawarty jest w art. 13 ust. 1, który enumeratywnie wymienia takie okoliczności jak: otrzymanie lub wykorzystywanie jakiegokolwiek długu, udzielanie pożyczek gotówkowych lub zawieranie zobowiązań, nabywanie lub zbywanie praw majątkowych lub innych wartościowych przedmiotów, podejmowanie czynności związanych z procedurami prawnymi, ofiarowanie prezentów, zatwierdzenie ugody lub zgoda na arbitraż w rozumieniu przepisów ustawy o arbitrażu²⁴, przyjęcie lub odrzucenie spadku albo zgoda na podział majątku, odrzucenie oferty darowizny, zrzeczenie się zapisu testamentowego, przyjęcie darowizny wraz z obciążeniem, przyjęcie zapisu testamentowego wraz z obciążeniem, budowa, renowacja, rozbudowa lub większe prace konserwacyjne na nieruchomości, a także zawieranie zobowiązań z terminem wykonania, który przekracza okres wskazany w art. 602.

Zdolność do czynności prawnej osoby znajdującej się pod kuratelą może podlegać dalszym ograniczeniom na podstawie art. 13 ust. 2 stanowiącego, iż podmioty wymie-

---

²⁴ 仲裁法 平成十五年八月一日法律第三十八号 (Chūsai Hō Heisei Jūgonen Hachigatsu Tsuitachi Hōritsu Dai Hyaku Sanjū Hachi Go, pl. Prawo arbitrażowe z dnia 1 sierpnia 15 roku ery Heisei, akt normatywny nr 138), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H15/H15HO138.html> [dostęp 12.12.2015].

nione w art. 11, a także kurator lub przełożony kuratora mogą żądać od sądu rodzinnego orzeczenia obowiązku wyrażania zgody na dokonywanie czynności prawnych wykraczających poza zakres, który został wskazany w poprzednim ustępie. Artykuł 13 ust. 3 stanowi dodatkowo, iż w sytuacji, w której kurator nie chce wyrazić zgody na dokonanie czynności prawnych, której skutków nie da się przewidzieć, sąd może wyrazić zgodę w jego miejsce. Jednakże gdy czynność prawna zostanie dokonana za pozwoleniem sądu, może zostać w każdej chwili unieważniona, nawet jeżeli nie narusza interesów osoby ubezwłasnowolnionej (art. 13 ust. 4).

Osoba posiadająca pomocnika co do zasady, w przeciwieństwie do osoby znajdującej się pod opieką oraz kuratelą, posiada pełną zdolność do czynności prawnych. Jej ograniczenie następuje dopiero na wniosek podmiotów wskazanych w art. 15, a także pomocnika lub przełożonego pomocnika, którzy mogą zażądać od sądu rodzinnego orzeczenia obowiązku wyrażania zgody na dokonywanie niektórych czynności prawnych. Ich katalog jest enumeratywnie wymieniony w art. 13 ust. 1. Artykuł 17 ust. 3 stanowi dodatkowo, iż w sytuacji, gdy kurator nie chce wyrazić zgody na dokonanie czynności prawnej, której skutków nie da się przewidzieć, sąd może wyrazić zgodę w jego miejsce. Jednakże gdy czynność prawna zostanie dokonana za pozwoleniem sądu, może zostać w każdej chwili unieważniona, nawet jeżeli nie narusza interesów osoby ubezwłasnowolnionej (art. 17 ust. 4).

Pomimo szczególnej ochrony osób znajdujących się pod opieką, kuratelą oraz objętych pomocą Mimpō zabezpiecza również interes podmiotów, które wchodzą w stosunki prawne z osobami posiadającymi ograniczoną zdolność do czynności prawnych. Artykuł 20 ust. 1 stanowi, iż osoba, która zawarła umowę z osobą z ograniczoną zdolnością do czynności prawnych, po odzyskaniu przez nią pełnej zdolności do czynności prawnych może wyznaczyć nie mniej niż jeden miesiąc na definitywne potwierdzenie ważności umowy. W razie jej nieodwołania lub braku jakiegokolwiek odpowiedzi w wyznaczonym terminie staje się ona wiążąca. Na podstawie art. 20 ust. 2 przepis ten ma również zastosowanie do sytuacji, w których jedna ze stron umowy nie nabyła jeszcze pełnej zdolności do czynności prawnych, ale żądanie potwierdzenia jej ważności zostało przedstawione opiekunowi, kuratorowi lub pomocnikowi. Po upływie wyznaczonego terminu (zgodnie z art. 20 ust. 1 nie krótszym jednak niż miesiąc) i wobec braku odpowiedzi wyżej wymienionych podmiotów umowa ta staje się również wiążąca. Artykuł 20 ust. 3 i 4 reguluje kwestie związane z nieważnością umów w przypadku niespełnienia dodatkowych form szczególnych lub notyfikacji żądań, które nie zostały potwierdzone przez kuratora lub pomocnika. Dodatkowa ochrona podmiotów prawa cywilnego zawarta jest w art. 21 stanowiącym, iż nie można unieważnić czynności prawnej podjętej przez

osobę posiadającą ograniczoną zdolność do czynności prawnych, która celowo wprowadziła drugą stronę w błąd, iż posiada pełną zdolność do czynności prawnych.

3.3. Podsumowanie zagadnienia zdolności do czynności prawnych osób fizycznych

Japonia należy do nielicznych krajów, w których pełną zdolność do czynności prawnych osoba fizyczna osiąga stosunkowo późno, bo w wieku 20 lat. Pośród państw demokratycznych i rozwiniętych gospodarczo pełnoletność osiągnana jest później, bo w wieku 21 lat, jedynie w Singapurze oraz jednym stanie Stanów Zjednoczonych (Missisipi) i na Portoryko²⁵. Przyczyn tego zjawiska można doszukiwać się przede wszystkim w strukturze demograficznej Japonii (długowieczność) oraz tradycjach kulturowych (wolniejsze dojrzewanie i usamodzielnianie się dzieci). O znaczeniu wejścia w dorosłe życie w Japonii świadczy fakt, iż od 714 roku obchodzona jest cyklicznie ceremonia pełnoletności (jap. *Seijin Shiki*), która w 1948 roku została ogłoszona przez cesarza jako święto państwowe pod nazwą Dzień Pełnoletności (jap. *Seijin no Hi*) – w 2000 roku ustalono go na drugi poniedziałek stycznia²⁶.

W przeciwieństwie do polskiego prawa cywilnego *Mimpō* nie rozdziela niepełnej zdolności do czynności prawnych na ograniczoną oraz całkowicie ograniczoną. Obok instytucji opieki oraz kurateli do porządku prawnego została również wprowadzona instytucja pomocy, która jest najłagodniejszą formą ograniczenia zdolności do czynności prawnych. Po raz kolejny źródłem tego rozwiązania można doszukiwać się w strukturze społecznej Japonii, w której znajduje się duża liczba osób w wieku powyżej siedemdziesięciu lat. Ich ochrona, jak również osób upośledzonych jedynie w nieznacznych stopniu, stała się kwestią priorytetową dla japońskiego prawodawcy.

4. Zdolność prawna osób prawnych

4.1. Koncepcja oraz ramy czasowe zdolności prawnej osób prawnych

Japońskie prawo cywilne po reformie z lat 2001–2006 przyznaje osobom prawnym dokładnie taką samą zdolność prawną jak osobom fizycznym. Zdolność prawna osób prawnych nie podlega stopniowaniu, a jej początek i koniec wyznaczony jest przez powstanie i likwidację na podstawie obowiązujących przepisów szczegółowych. *Mimpō* wyróżnia dwa typy osób prawnych: stowarzyszenia (jap. *kumiai hōjin*) oraz fundacje (jap. *zaidan hōjin*). Dualizm ten został zaczerpnięty z niemieckiego porządku prawnego,

---

²⁵ <https://www.mlaw.gov.sg/content/minlaw/en/news/public-consultations/proposal-to-lower-the-age-of-contractual-capacity-from-21-years-to-18-years-and-the-civil-law.html> [dostęp: 12.12.2015], <http://minors.uslegal.com/age-of-majority/mississippi-age-of-majority-law> [dostęp: 12.12.2015].

²⁶ „Japan Labor Bulletin” 2000, vol. 39, Japanese Institute of Labor, s. 3.

w którym również występuje dwoistość osoby prawnej w postaci *Vereins* (stowarzyszenia) oraz *Stiftungen* (fundacje). W japońskim prawie cywilnym stowarzyszenie definiowane jest jako porozumienie kilku osób fizycznych, wspólnie realizujących statutowe cele. W przeciwieństwie do stowarzyszenia fundacja nie posiada stałych członków, lecz stanowi masę majątkową ustanowioną do realizacji określonych zadań bądź celów.

Stowarzyszenia w japońskim prawie cywilnym dzielą się na stowarzyszenia prowadzące działalność zarobkową (jap. *kaisha*) oraz interesu społecznego (jap. *koeki kumiai hōjin*). Zagadnienie stowarzyszeń prowadzących działalność zarobkową, które traktowane są jako przedsiębiorstwa, reguluje Kodeks spółek handlowych (jap. *Kaisha Hō*)²⁷. Status prawny stowarzyszeń interesu społecznego oraz innych pokrewnych organizacji do 2006 roku budził wiele kontrowersji, których korzenie sięgają lat sześćdziesiątych XX wieku.

Pierwotnie stowarzyszenia non-profit, które jednocześnie nie posiadały oficjalnie statusu stowarzyszeń interesu społecznego, nie były regulowane przez *Mimpō*. W ten sposób organizacje socjalne oraz organizacje absolwentów szkół i uczelni wyższych nie mogły uzyskać osobowości prawnej. Powojenne przepisy przewidywały, iż do utworzenia stowarzyszeń i fundacji, które miały na celu realizację interesu społecznego, potrzebna była zgoda agencji administracji publicznej. Ze względu na skomplikowane procedury, wysokie koszty oraz kłopotliwy nadzór organów państwowych wiele organizacji zrezygnowało z ubiegania się o osobowość prawną. Wykorzystując fakt, iż państwo nie kontrolowało działalności większości stowarzyszeń i fundacji po ich powstaniu, część z nich, pomimo zakazu, prowadziła regularną działalność zarobkową. Proceder ten wkrótce spotkał się z falą krytyki politycznej oraz społecznej, która zmusiła rząd w latach siedemdziesiątych do wyposażenia agencji administracyjnych w dodatkowe narzędzia nadzoru. Zwiększenie władzy urzędników nad stowarzyszeniami oraz fundacjami nie przyniosło jednak oczekiwanego rezultatu, ponieważ państwo nie było w stanie efektywnie kontrolować działalności każdej organizacji²⁸.

W związku z koniecznością dostosowania prawa do zmieniających się warunków społecznych w 2001 roku japoński parlament uchwalił ustawę zatytułowaną Prawo pośrednich osób prawnych. Głównym zamierzeniem nowej regulacji było umożliwienie tworzenia organizacji non-profit, których celem statutowym nie był szeroko rozumiany interes społeczny. Wkrótce okazało się, że regulacja ta posiadała wiele luk i nie przyjęła się na trwałe w japońskim porządku prawnym. W 2005 roku liczba zarejestrowanych stowarzyszeń oraz fundacji interesu społecznego wynosiła odpowiednio 12 677 oraz 12 586 organizacji, podczas gdy urzędowe dane potwierdzały istnienie ponad dwóch milio-

²⁷ 会社法 平成十七年七月二十六日法律第八十六号(Kaisha Hō Heisei Jūnananen Kugatsu Yōka Hōritsu Dai 63 Go, pl. Kodeks spółek handlowych z dnia 4 września 17 roku ery Heisei, akt normatywny nr 86), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H17/H17HO086.html> [dostęp: 27.11.2015].

²⁸ H. Oda, *op. cit.*, s. 123.

nów spółek²⁹. Pomimo liberalizacji przepisów dotyczących osób prawnych po drugiej wojnie światowej, różnice ilościowe były najlepszym dowodem na konieczność zmian w japońskim prawie cywilnym.

Kolejna reforma miała miejsce w 2006 roku, kiedy to na postawie art. 33 Mimpō japoński parlament uchwalił Prawo o stowarzyszeniach i fundacjach posiadających osobowość prawną (jap. Ippan Shadan Hōjin Oyobi Ippan Zaidan Hōjin ni Kansuru Hōritsu), Prawo certyfikacji stowarzyszeń i fundacji interesu społecznego (jap. Koeki Shadan Hōjin Oyobi Koeki Zaidan Hōjin no Nintei nado ni Kansuru Hōritsu) oraz tzw. Prawo wprowadzające ustawy o osobach prawnych (jap. Hōjin Seibi Hō)³⁰. Obecnie ani stowarzyszenia, ani fundacje nie potrzebują zezwolenia organu administracji publicznej do utworzenia, nawet jeżeli ich celem jest powołanie organizacji zajmującej się interesem społecznym³¹. Na podstawie art. 10 ust. 1 i art. 13 Prawa o stowarzyszeniach i fundacjach posiadających osobowość prawną stowarzyszenie może być założone przez dwie lub więcej osoby fizyczne, które sporządziły umowę poświadczoną notarialnie. Artykuł 22 tej samej ustawy konkretyzuje, iż stowarzyszenie otrzymuje osobowość prawną wraz z chwilą dokonania rejestracji w organie administracji publicznej właściwym dla miejsca jego głównej siedziby. Warunek notarialnie poświadczonej umowy co najmniej dwóch osób w odniesieniu do fundacji zawierają art. 151 ust. 1, art. 155 i 157. Artykuł 153 ust. 2 stanowi dodatkowo, iż wartość masy majątkowej, która tworzy fundację, nie może być mniejsza niż trzy miliony jenów (około 10 000 złotych). Po spełnieniu wszystkich ustawowych wymogów fundacja otrzymuje osobowość prawną z chwilą dokonania rejestracji w organie administracji publicznej właściwym dla miejsca jego głównej sie-

²⁹ *Ibidem*.

³⁰ 一般社団法人及び一般財団法人に関する法律 平成十八年六月二日法律第四十八号 (Ippan Shadan Hōjin Oyobi Ippan Zaidan Hōjin ni Kansuru Hōritsu Heisei Jūhachinen Rokugatsu Futsuka Hōritsu Dai 48 Go, pl. Prawo o stowarzyszeniach i fundacjach posiadających osobowość prawną z dnia 2 czerwca 18 roku ery Heisei, akt normatywny nr 48), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H19/H19HO049.html> [dostęp: 27.11.2015]; 公益社団法人及び公益財団法人の認定等に関する法律 平成十八年六月二日法律第四十九号 (Koeki Shadan Hōjin Oyobi Koeki Zaidan Hōjin no Nintei nado ni Kansuru Hōritsu Heisei Jūhachinen Rokugatsu Futsuka Hōritsu Dai 49 Go, pl. Prawo certyfikacji stowarzyszeń i fundacji interesu społecznego z dnia 2 czerwca 18 roku ery Heisei, akt normatywny nr 49), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H18/H18HO049.html> [dostęp 27.11.2015]; 一般社団法人及び一般財団法人に関する法律及び公益社団法人及び公益財団法人の認定等に関する法律の施行に伴う関係法律の整備等に関する法律 平成十八年六月二日法律第五十号 (Ippan Shadan Hōjin Oyobi Ippan Zaidan Hōjin ni Kansuru Hōritsu Oyobi Koeki Shadan Hōjin Oyobi Koeki Zaidan Hōjin no Nintei nado ni Kansuru Hōritsu no Shikō ni Tomonau Kankei Hōritsu no Seibi nado ni Kansuru Hōritsu Heisei Jūhachinen Rokugatsu Futsuka Hōritsu Dai 50 Go, pl. Prawo wprowadzające ustawy o stowarzyszeniach i fundacjach posiadających osobowość prawną oraz certyfikacji stowarzyszeń i fundacji interesu społecznego z dnia 2 czerwca 18 roku ery Heisei, akt normatywny nr 50), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H18/H18HO050.html> [dostęp: 12.12.2015].

³¹ T. Kawai, *op. cit.*, s. 25–26.

dziaby (art. 163). Istotną zmianą w porównaniu do regulacji sprzed 2006 roku jest możliwość założenia fundacji nie będącej fundacją interesu społecznego.

Stowarzyszenie oraz fundacja do otrzymania statusu organizacji interesu społecznego potrzebują certyfikatu (potwierdzenia zgodności z prawem) odpowiedniej agencji administracji publicznej, za które art. 3 Prawa certyfikacji stowarzyszeń i fundacji interesu społecznego uznaje premiera oraz gubernatora prefektury właściwej dla siedziby organizacji. Te same organy zostały upoważnione do odebrania certyfikatu na wypadek zaistnienia jednej z przesłanek zawartych w art. 29 ust. 1 i 2. Regulacja ta stanowi *lex specialis* dla art. 34 Mimpō, który wśród stowarzyszeń i fundacji interesu społecznego potrzebujących certyfikatu do otrzymania osobowości prawnej, nienumeratywnie wymienia organizacje uniwersyteckie, sztuki, charytatywne, wyznaniowe oraz religijne³².

Wśród informacji, które muszą zostać przedłożone przez stowarzyszenie w statucie w celu otrzymania osobowości prawnej, art. 37 Mimpō wymienia: cele, nazwę, adres siedziby, ustalenia dotyczące wkładów finansowych, sposób powoływania i odwoływania dyrektorów oraz sposób nabywania i utraty statusu członka organizacji. Artykuł 39 rozciąga ten sam obowiązek na akt założycielski fundacji ubiegającej się o uzyskanie osobowości prawnej. Jednocześnie art. 35 zabrania wszelkim organizacjom posiadającym osobowość prawną używania w ich nazwie sformułowania „z osobowością prawną” lub innych pokrewnych, które mogłyby zostać omyłkowo odczytane jako te słowa. W razie śmierci założyciela fundacji w trakcie procedury administracyjnej i nieuzyskania informacji odnośnie do jej nazwy, siedziby oraz sposobu powoływania i odwoływania dyrektorów, sąd zobowiązany jest do ich ustalenia bądź wyznaczenia na wniosek osoby zainteresowanej lub prokuratora.

Każde stowarzyszenie i fundacja po sporządzeniu statutu lub aktu założycielskiego musi dokończyć swoją rejestrację w przeciągu dwóch tygodni w urzędzie administracji publicznej właściwym dla miejsca siedziby głównej albo w przeciągu trzech tygodni w urzędzie właściwym dla innej siedziby (art. 45 ust. 1). Ustanowienie osoby prawnej nie może być jednak zakomunikowane osobom trzecim do czasu rejestracji w urzędzie właściwym dla siedziby głównej (art. 45 ust. 1).

Informacje konieczne do rejestracji podmiotu, które należy przekazać organowi administracji publicznej, precyzuje art. 46 ust. 1, wymieniając cele statutowe, nazwę, adres siedziby głównej, datę certyfikacji, okres, na jaki zostało powołane stowarzyszenie lub fundacja (jeżeli został ustalony), łączną kwotę wkładów, sposób pobierania składek (jeżeli został ustalony), a także dane osobowe wraz z adresem zamieszkania każdego dyrektora. Wraz ze zmianą jednej z danych wymienionych powyżej podmiot musi zgłosić ją w przeciągu dwóch tygodni w urzędzie administracji publicznej właściwym dla

³² *Ibidem*, s. 24.

miejsca siedziby głównej albo w przeciągu trzech tygodni w urzędzie właściwym dla innej siedziby. Nowe dane nie mogą być komunikowane osobom trzecim do czasu potwierdzenia zmiany w urzędzie właściwym dla siedziby głównej (art. 46 ust. 2).

Artykuł 44 ust. 1 stwierdza wprost, iż osoba prawna może być pozywana za szkody wyrządzone innym podmiotom przez działanie dyrektorów lub innych członków. Jeżeli działanie dyrektorów lub innych członków wychodziło poza statutowe ramy organizacji, odpowiedzialność za szkodę ponoszą solidarnie wszyscy współwinni jej powstania.

W pewnych okolicznościach organizacje nieposiadające osobowości prawnej mogą również być traktowane jako osoby prawne. Kodeks postępowania cywilnego (jap. Minjisoshō Hō) w art. 29 przyznaje stowarzyszeniu lub fundacji, która nie jest osobą prawną i która ma wyznaczonego reprezentanta (jap. *daihyōsha*) lub administratora (jap. *kanrinin*), zdolność do pozywania lub bycia pozywaną³³. W przypadku braku reprezentanta lub administratora kodeks dopuszcza pozywanie jej członków, lecz jedynie do wysokości liczby ich udziałów w organizacji bez rozszerzania odpowiedzialności na ich majątek prywatny³⁴.

4.2. Podsumowanie zdolności prawnej osób prawnych

Zdolność prawna osób prawnych w Mimpō, podobnie jak zdolność prawna osób fizycznych, w znaczym stopniu oparta jest na modelu przyjętym w BGB. Osoby prawne posiadają w japońskim prawie cywilnym identyczną zdolność prawną jak osoby fizyczne, z pewnymi ograniczeniami podmiotów zagranicznych. W niektórych przypadkach zdolność prawna przysługuje również organizacjom nieposiadającym osobowości prawnej w zakresie zdolności do bycia stroną w sporze sądowym.

Po reformie z lat 2001–2006 przesłanki nabycia osobowości prawnej zawarte są w przepisach ogólnych oraz ustawach szczegółowych, które znacząco zmieniły charakter osób prawnych w japońskim prawie cywilnym. Powojenne regulacje, które okazały się w praktyce zbyt skomplikowane, ograniczały powstawanie nowych stowarzyszeń oraz fundacji, hamując tym samym aktywność społeczeństwa. Kryzys w administrowaniu osobami prawnymi w latach siedemdziesiątych oraz osiemdziesiątych zmusił japoński rząd do recepcji części anglosaskich rozwiązań, które obecnie umożliwiają – z nielicznymi wyjątkami – tworzenie wszystkich organizacji bez zgody organów państwa. W miejsce zezwoleń dla instytucji interesu społecznego wprowadzono instytucję licencji mającą na celu kontrolę istniejących już podmiotów. Zmiany te należy ocenić pozytywnie, co można wy-

---

³³ 民事訴訟法 平成八年六月二十六日法律第九号 (Minjisoshō Hō Heisei Hachinen Rokugatsu Nijūrokunichi Hōritsu Dai Hyaku Kyū Go, pl. Kodeks postępowania cywilnego z dnia 26 czerwca 8 roku ery Heisei, akt normatywny nr 109) <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H08/H08HO109.html> [dostęp: 13.12.2015].

³⁴ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 października 1973 roku, Minshū 27–9–1129.

wnioskować ze znacznie większej liczby zarejestrowanych organizacji interesu społecznego w ostatnich kilku latach w porównaniu do poprzednich dwóch dekad.

5. Zdolność do czynności prawnych osób prawnych

Na podstawie art. 43 Mimpō osoba prawna nabywa prawa oraz obowiązki zgodnie z obowiązującymi ustawami oraz rozporządzeniami w granicach celów zawartych w statucie lub akcie założycielskim. Regulacja ta wyraźnie została zaczerpnięta z doktryny *ultra vires*, która w odniesieniu do organizacji interesu społecznego rozumiana jest w bardzo wąski sposób. Oznacza to, iż każde działanie podjęte poza ramami prawnymi oraz założeniami organizacji interesu społecznego traktowane jest jako czynność prawna nieważna *ex tunc*³⁵. Inaczej problem ten rozpatrywany jest w odniesieniu do przedsiębiorstw zarobkowych, gdzie dostrzegalna jest tendencja do interpretowania przez sądy „celów statutowych” nie tylko jako tych, które zostały zawarte w statucie założycielskim, ale także jako działań, które bezpośrednio lub pośrednio zmierzają do wykonania tych celów. Przykładem ilustrującym swobodniejsze podejście sądów jest tzw. sprawa *Stal Yawaty* z 1970 roku, w której uznano, iż darowizna pieniężna przekazana na konto rządzącej partii przez dominujące na rynku przedsiębiorstwo produkujące stal jest skuteczna, ponieważ w danej wysokości (nieprzekraczającej rozsądnych kwot) była ona konieczna do wywiązania się ze społecznej roli firmy³⁶.

Organy upoważnione do reprezentowania organizacji na zewnątrz, a tym samym realizujące zdolność do czynności prawnych, regulowane są przez Prawo o stowarzyszeniach i fundacjach posiadających osobowość prawną. Na mocy art. 35 ust. 1 i art. 60 ust. 1 te same ustawy stowarzyszenia zarządzane są przez zgromadzenie ogólne członków oraz jednego lub więcej dyrektorów. Zgromadzenie ogólne członków może wybrać spośród swojego grona radę nadzorczą, zatrudnić rewidenta lub głównego księgowego, którzy będą prowadzić sprawy stowarzyszenia. Wyżej wymienione podmioty na podstawie art. 111 ust. 1 są odpowiedzialne za szkody wyrządzone wskutek zaniedbania obowiązków. Artykuł 78 stanowi ponadto, iż także same osoby prawne mogą być pozywane za szkody wyrządzone w ramach prowadzonej przez nie działalności gospodarczej.

Artykuł 170 ust. 1 wskazuje, iż fundacja działa poprzez radnych, radę nadzorczą, dyrektorów, zarząd oraz rewidentów. Przepisy dotyczące odpowiedzialności prawnej stowarzyszeń stosuje się także na mocy art. 197 i 198 *mutatis mutandis* także w stosunku do fundacji.

Zdolność do czynności prawnych osób prawnych zasadniczo nie budzi większych wątpliwości w japońskiej doktrynie, gdyż podobnie jak w prawie polskim jest ona ściśle

³⁵ H. Oda, *op. cit.*, s. 125; wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1966 roku, Minshū 20–4-849.

³⁶ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1970 roku, Minshū 24–6-625 (sprawa *Stal Yawaty*).

powiązana z nabyciem i utratą osobowości prawnej. Wzajemna korelacja pomiędzy dwoma instytucjami prawa cywilnego widoczna jest szczególnie przy analizie statusu spółek założonych w celu „zasłonięcia” działalności innych przedsiębiorstw lub spółek zależnych służących do realizacji celów pozastatutowych spółek dominujących. Według japońskiego Sądu Najwyższego działania spółek córek założonych w celu obejścia przepisów prawa są nieważne *ex tunc*, gdyż naruszając zasady współżycia społecznego, nie mogą uzyskać osobowości prawnej, a zatem nie posiadają zdolności do czynności prawnych³⁷.

6. Wnioski końcowe

Podczas ponad 100 lat obowiązywania Mimpō instytucje zdolności prawnej oraz zdolności do czynności prawnej przeszły ewolucję. Dzięki recepcji niemieckich rozwiązań pod koniec XIX wieku w japońskim systemie prawa ugruntowała się koncepcja wyraźnie odróżniająca zdolność prawną od zdolności do czynności prawnej. Pomimo odrębności obu terminów japoński prawodawca w latach dwudziestych XX wieku celowo włączył do zagadnienia zdolności prawnej, a nie zdolności do czynności prawnych, ograniczenia dotyczące nabycia niektórych praw na ziemi przez cudzoziemców, co miało stanowić szczególną ochronę interesu narodowego.

Klęska Japonii w drugiej wojnie światowej skutkowałą demokratyzacją ustroju oraz dwoma głównymi zmianami w gałęzi prawa cywilnego. W okresie amerykańskiej okupacji, obawiając się o gospodarczą dominację Stanów Zjednoczonych, Japończycy wprowadzili kolejne ograniczenia zdolności prawnej cudzoziemców, które dotyczyły między innymi prawa własności intelektualnej oraz wzorów przemysłowych. Koniec amerykańskiej okupacji oraz gwałtowny rozwój gospodarczy w latach 1955–1970, który ujawnił brak zdolności państwa do nadzoru nad rosnącą liczbą organizacji, zmusił japoński rząd do uporządkowania statusu osób prawnych. Rozwiązania przyjęte w latach sześćdziesiątych okazały się nieskuteczne i dopiero na początku XX wieku prawo zostało dostosowane do zmieniających się warunków społecznych. Wraz z rewizją statusu osób prawnych gruntowne zmiany zaszły również w zakresie zdolności do czynności prawnych osób fizycznych za sprawą zwycięstwa ideologii liberalno-demokratycznej. We współczesnym prawie japońskim nadal dominuje niemiecka koncepcja zdolności prawnej i zdolności do czynności prawnej, jednak wyraźnie zauważalne są elementy systemu anglosaskiego oraz wykształcone przez długoletnią praktykę rodzime rozwiązania.

---

³⁷ Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 1969 roku, Minshū 23–2-511.

Bibliografia

Akty prawne i orzecznictwo

Akty prawne

Bürgerliches Gesetzbuch, <http://www.gesetze-im-internet.de/bgb/BJNR001950896.html#BJNR001950896JNG000202377> [dostęp: 30.11.2015].

民法 明治二十九年四月二十七日法律第八十九号 (Mimpō Meiji Nijūkyūnen Shigatsu Nijūnananichi Hōritsu Dai 89-Go, pl. Kodeks cywilny z dnia 24 kwietnia 29 roku ery Meiji, akt prawny nr 89), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/M29/M29HO089.html> [dostęp: 23.11.2015].

会社法 平成十七年七月二十六日法律第八十六号 (Kaisha Hō Heisei Jūnananen Kugatsu Yōka Hōritsu Dai 63 Go, pl. Kodeks spółek handlowych z dnia 4 września 17 roku ery Heisei, akt normatywny nr 86), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H17/H17HO086.html> [dostęp: 27.11.2015].

民事訴訟法 平成八年六月二十六日法律第九号 (Minjisoshō Hō Heisei Hachinen Rokugatsu Nijūrokunichi Hōritsu Dai Hyaku Kyū Go, pl. Kodeks postępowania cywilnego z dnia 26 czerwca 8 roku ery Heisei, akt normatywny nr 109) <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H08/H08HO109.html> [dostęp: 13.12.2015].

外國人土地法 大正十四年四月一日法律第四十二号 (Gaikokujin Tochi Hō Taishō Jūyon'nen Shigatsu Tsuitachi Hōritsu Dai 412 Go, pl. Ustawa o prawie cudzoziemców w stosunku do ziemi z dnia 1 kwietnia 14 roku ery Taishō, akt normatywny nr 412), <https://ja.wikisource.org/wiki/外國人土地法> [dostęp: 30.11.2015].

国家賠償法 昭和二十二年十月二十七日法律第125号 (Kokkai Baishō-hō, Shōwa Nijūnen Jūgatsu Nijūnananichi Hōritsu Dai 125 Go, pl. Prawo o odpowiedzialności odszkodowawczej państwa za wyrządzone szkody z dnia 27 października 22 roku ery Shōwa, akt prawny nr 125), <http://www.wipo.int/wipolex/en/details.jsp?id=2640> [dostęp: 30.11.2015].

外国為替及び外国貿易法 昭和二十四年十二月一日法律第二百二十八号 (Gaikoku Kawase Oyobi Gaikoku Bōeki Hō Shōwa Nijūyon'nen Jūnigatsu Tsuitachi Hōritsu Dai 228 Go, pl. Prawo o międzynarodowej wymianie oraz handlu z dnia 1 grudnia 24 roku ery Shōwa, akt normatywny nr 228) <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S24/S24HO228.html> [dostęp: 30.11.2015]

特許法 昭和三十四年四月十三日法律第二百一十一号 (Tokkyō Hō Shōwa Sanjūyon'nen Shigatsu Jūsan'nichi Hōritsu Dai 121 Go, pl. Prawo patentowe z dnia 13 kwietnia 34 roku ery Shōwa, akt normatywny nr 121), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S34/S34HO121.html> [dostęp: 30.11.2015].

実用新案法 昭和三十四年四月十三日法律第二百二十三号 (Jitsuyō Shin'an Hō Shōwa Sanjūyon'nen Shigatsu Jūsan'nichi Hōritsu Dai 123 Go, pl. Prawo o wzorach użytkowych z dnia 13 kwietnia 34 roku ery Shōwa, akt normatywny nr 123), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S34/S34HO123.html> [dostęp: 24.11.2015].

意匠法 昭和三十四年四月十三日法律第二百五号 (Ishō Hō Shōwa Sanjūyon'nen Shigatsu Jūsan'nichi Hōritsu Dai 125 Go, pl. Prawo wzorów przemysłowych z dnia 13 kwietnia 34 roku ery Shōwa, akt normatywny nr 125), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S34/S34HO125.html> [dostęp: 30.11.2015].

商標法 昭和三十四年四月十三日法律第二百二十七号 (Shōhyō Hō Shōwa Sanjūyon'nen Shigatsu Jūsan'nichi Hōritsu Dai 127 Go, pl. Prawo znaków towarowych z dnia 13 kwietnia 34 roku ery Shōwa, akt normatywny nr 127), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/S34/S34HO127.html> [dostęp: 24.11.2015].

- 後見登記等に関する法律 平成十一年十二月八日法律第百五十二号 (Kōken Tōki nado ni Kansuru Hōritsu Heisei Jūichinen Jūnigatsu Yokka Hōritsu Dai 149 Go, pl. Prawo rejestracji opiekunów z dnia 8 grudnia 11 roku ery Heisei, akt normatywny nr 149), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H11/H11HO152.html> [dostęp: 30.11.2015].
- 仲裁法 平成十五年八月一日法律第百三十八号 (Chūsai Hō Heisei Jūgonen Hachigatsu Tsuitachi Hōritsu Dai Hyaku Sanjū Hachi Go, pl. Prawo arbitrażowe z dnia 1 sierpnia 15 roku ery Heisei, akt normatywny nr 138), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H15/H15HO138.html> [dostęp 12.12.2015].
- 一般社団法人及び一般財団法人に関する法律 平成十八年六月二日法律第四十八号 (Ippan Shadan Hōjin Oyobi Ippan Zaidan Hōjin ni Kansuru Hōritsu Heisei Jūhachinen Rokugatsu Futsuka Hōritsu Dai 48 Go, pl. Prawo o stowarzyszeniach i fundacjach posiadających osobowość prawną z dnia 2 czerwca 18 roku ery Heisei, akt normatywny nr 48), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H19/H19HO049.html> [dostęp: 27.11.2015].
- 公益社団法人及び公益財団法人の認定等に関する法律 平成十八年六月二日法律第四十九号 (Koeki Shadan Hōjin Oyobi Koeki Zaidan Hōjin no Nintei nado ni Kansuru Hōritsu Heisei Jūhachinen Rokugatsu Futsuka Hōritsu Dai 49 Go, pl. Prawo certyfikacji stowarzyszeń i fundacji interesu społecznego z dnia 2 czerwca 18 roku ery Heisei, akt normatywny nr 49), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H18/H18HO049.html> [dostęp 27.11.2015].
- 一般社団法人及び一般財団法人に関する法律及び公益社団法人及び公益財団法人の認定等に関する法律の施行に伴う関係法律の整備等に関する法律 平成十八年六月二日法律第五十号 (Ippan Shadan Hōjin Oyobi Ippan Zaidan Hōjin ni Kansuru Hōritsu Oyobi Koeki Shadan Hōjin Oyobi Koeki Zaidan Hōjin no Nintei nado ni Kansuru Hōritsu no Shikō ni Tomonau Kankei Hōritsu no Seibi nado ni Kansuru Hōritsu Heisei Jūhachinen Rokugatsu Futsuka Hōritsu Dai 50 Go, pl. Prawo wprowadzające ustawy o stowarzyszeniach i fundacjach posiadających osobowość prawną oraz certyfikacji stowarzyszeń i fundacji interesu społecznego z dnia 2 czerwca 18 roku ery Heisei, akt normatywny nr 50), <http://law.e-gov.go.jp/htmldata/H18/H18HO050.html> [dostęp: 12.12.2015].

Orzecznictwo

- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 kwietnia 1966 roku, Minshū 20–4-849.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 17 lutego 1969 roku, Minshū 23–2-511.
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 24 czerwca 1970 roku, Minshū 24–6-625 (sprawa *Stal Yawaty*).
- Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 października 1973 roku, Minshū 27–9-1129,

Literatura

- Dower John W., *Embracing Defeat: Japan in the Wake of World War II*, New York 2000.
- “Japan Labor Bulletin” 2000, vol. 39, Japanese Institute of Labor.
- Kawai Takeshi, *Mimpō Nyūmon* (pl. *Wprowadzenie do prawa cywilnego*), Tōkyō 2012.
- Oda Hiroshi, *Japanese Law*, New York 2009.
- Ōmi Kōji, *Mimpō Kōgi (1): Mimpō Sōsoku* (pl. *Wykłady z prawa cywilnego 1: Kodeks cywilny część ogólna*), Tōkyō 2012.
- Radwański Zbigniew, Olejniczak Adam, *Prawo cywilne – część ogólna*, Warszawa 2011.
- Saibansho shokuin sōgō kenshūjo, *Shinzoku Hō Sōzoku Hō Kōgian* (pl. *Zarys wykładów z prawa rodzinnego oraz prawa spadkowego*), Tōkyō 2013.
- Safjan Marek (red.), *Prawo cywilne – część ogólna: System Prawa Prywatnego. t. 1*, Warszawa 2012.

Uchida Takashi, *Mimpō I: Sōsoku Bukken Sōron* (pl. *Prawo cywilne I: Generalne komentarze do części ogólnej*), Tōkyō 2008.

Wakatsuma Sakae, *Shintei Mimpō Sōsoku: Mimpō Kōgi I* (pl. *Najnowsze zmiany w części ogólnej Kodeksu cywilnego: Wykład z prawa cywilnego I*), Tōkyō 1965.

Strony internetowe

<http://www.asahi.com/special/minshu/TKY201010260182.html> [dostęp: 12.12.2015].

<https://www.mlaw.gov.sg/content/minlaw/en/news/public-consultations/proposal-to-lower-the-age-of-contractual-capacity-from-21-years-to-18-years-and-the-civil-law.html> [dostęp: 12.12.2015].

<http://minors.uslegal.com/age-of-majority/mississippi-age-of-majority-law> [dostęp: 12.12.2015].